

III Ogólnopolska Studencko-Doktorancka Konferencja Naukowa „Niepokorni Wszystkich Czasów”, Kielce, 2 czerwca 2018 roku

DOI 10.25951/3307

2 czerwca 2018 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (IH UJK) w Kielcach odbyła się kolejna, trzecia, edycja konferencji naukowej „Niepokorni Wszystkich Czasów”. Zorganizowana została z inicjatywy studentów i doktorantów Studenckiego Koła Naukowego Przyjaciół Armii Krajowej.

Otwarcia spotkania i powitania przybyłych gości dokonali dr hab. prof. UJK Beata Wojciechowska – dyrektor IH UJK, dr hab. prof. UJK Lucyna Kostuch – wicedyrektor ds. naukowych IH UJK, oraz w imieniu gospodarzy dr hab. prof. UJK Jerzy Gapys – opiekun koła naukowego. Prezentację wystąpień poprzedził wykład inauguracyjny zatytułowany *Fakty i mity. Relacje między ziemiaństwem a Armią Krajową w latach 1939–1945*, wygłoszony przez prof. Jerzego Gapysa.

Choć organizatorzy zamierzali wsłuchać się głównie w głos historyków, na obrady przybyli także przedstawiciele pokrewnych dziedzin humanistyki – literaturoznawstwa czy historii sztuki. Uczestnicy konferencji reprezentowali 14 ośrodków naukowych w Polsce (Uniwersytet Jagielloński – UJ), Uniwersytet Warszawski – UW, Uniwersytet Wrocławski – UWr, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – UAM, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – KUL, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – UMK, Uniwersytet Gdański – UG, Uniwersytet Łódzki – UŁ, Uniwersytet Śląski w Katowicach – UŚ, Uniwersytet Rzeszowski – UR, Uniwersytet Opolski – UO, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie – UJD, UJK oraz Muzeum Narodowe w Warszawie). Ze względu na bardzo duże zainteresowanie obrady konferencji odbywały się równolegle w 2 sekcjach.

Niepokorność, a więc pewna specyficzna postawa wobec rzeczywistości, występowała we wszystkich epokach historycznych na wielu płaszczyznach. Stąd też głównym założeniem konferencji było przyjrzenie się postawie niepokorności w możliwie szerokich kontekstach chronologicznych i problemowych.

Jako pierwszy głos zabrał Mateusz Lisak (UJK) wystąpieniem *Wyprawy Eudoksa z Kyziku do Indii i dokoła Afryki jako przykład upor i niepokorności*. Autor przybliżył kolejne próby dotarcia drogą morską z Egiptu do Indii, podejmowane przez greckiego żeglarza już w II w. p.n.e. Kolejną prelegentką, Adrianna Zawadzka (UJD), prezentowała zagadnienie dotyczące Biblii. W swym referacie *Postawa buntu i szemrania przeciw Bogu na przykładzie starotestamentowej Księgi Wyjścia* ukazała przykład niepokorności Żydów podczas ich wędrówki przez pustynię synajską do Ziemi Obiecanej po opuszczeniu starożytnego Egiptu pod wodzą Mojżesza. Część tę zakończyła wystąpieniem Judyta Ścigała (UŚ), prezentując postać niepokornego poety rzymskiego Marcjalisa.

Tematykę z zakresu historii średniowiecza podjął Michał Madej (UJ) wystąpieniem *Bunty Anglosasów w pierwszych latach panowania Wilhelma Zdobywcy*. Autor zwrócił uwagę na fakt, że po objęciu władzy w Anglii przez księcia Normandii wysokie kontrybucje i grabieże nakładane na miejscową ludność doprowadziły do licznych buntów, które ostatecznie zakończyły się dla Anglosasów klęską. Kolejną prelegentką była Wioletta Szafarczyk (UJK), która w referacie „Świat na opak” – karnawał w średniowiecznej Polsce poruszyła problematykę zbiorowych postaw społecznych w specyficznym okresie karnawału, kiedy to odwróceniu ulegała hierarchia społeczna. Ostatnie zagadnienie z zakresu średniowiecza przybliżył Wojciech Zarosa (UJK) w referacie pt. *Droga do beneficjum kościelnego. Przypadki z gnieźnieńskiej Księgi Wyroków z lat 1484–1525* ukazującym sylwetki duchownych prezentowanych na parafie szlacheckie.

Panel związany z epoką nowożytną rozpoczął Artur Turowski (KUL), przedstawiając jedną z najbarwniejszych postaci dawnej Rzeczypospolitej – Krzysztofa Arciszewskiego, niepokornego z losem banitę i awanturnika. Konrad Szymański (UJK) podjął tematykę postawy szlachty województwa sandomierskiego w okresie bezkrólewia po śmierci Jana III i pierwszych lat rządów Augusta II. Następnie Marta Król (KUL) zaprezentowała sylwetkę Hieronima Radziejowskiego – posła Rzeczypospolitej XVII w., który zapisał się w historii jako „niepokorny dyplomata”. Autorka przeanalizowała wizyty dyplomatyczne Radziejowskiego, jego stosunek do odwiedzanych władców oraz zachowanie podczas podróży na podstawie zapisków m.in. z Ksiąg Poselskich.

Prezentację postaw niepokorności okresu XIX w. rozpoczęła Ewa Awzan (UAM) wystąpieniem pt. *Niepokorny wychowawca – św. Jan Bosko wobec sytuacji społeczno-ekonomicznej w dziewiętnastowiecznej Italii*. Zauważyła ona, że w dobie wielu przemian politycznych i społeczno-ekonomicznych ówczesnych Włoch, prowadzących do intensywnej industrializacji, wielogodzinna praca dzie-

ci oraz postępujące zjawisko bezrobocia prowadziło do demoralizacji młodzieży. Działający w Turynie ks. Jan Bosko swą niepokorną postawę wyrażał w zajmowaniu się młodzieżą opuszczoną i potrzebującą, pomagając młodym chłopcom uzyskać należyte wychowanie.

Kilka kolejnych wystąpień dotyczyło historii kobiet. Urszula Klemba (UŁ) w referacie *Cecylia z Zaleskich Walewska (1859–1940). Kobieta pisząca – kobieta działająca* przybliżyła postać, której dorobek zdaniem referentki stanowi jedno z ważniejszych ogniw polskiego ruchu emancypacyjnego z przełomu XIX i XX w. Cecylia była zaangażowana w różne projekty społeczne, emancypacyjne i oświatowe. Poza działalnością społeczną zajmowała się także pracą literacką i publicystyczną – była autorką setek artykułów, kilkunastu powieści i opowiadań oraz monografii dziejów polskiego ruchu kobiecego. Urszula Klemba ukazała Cecylię jako kobietę niepokorną, walczącą piórem oraz działaniami społecznymi z niesprawiedliwością, wykluczeniem oraz realiami, w jakich znajdowała się ówczesna kobieta. Następnie mgr Agata Szczepanek (UJK) wygłosiła referat dotyczący Marii Skłodowskiej-Curie, w którym zaprezentowała jej sylwetkę wielopłaszczyznowo.

Kolejna prelegentka, Joanna Dulewicz (UJK), w referacie „*Dziki zwierzę, buntownica*”. *Kobiecość w rozumieniu Jadwigi Prendowskiej*, na podstawie wspomnień Prendowskiej i dziejów jej życia (kurierka oddziału Langiewicza, więźniarka warszawskiej Cytadeli, towarzyszka męża na zesłaniu), przybliżyła tę postać jako emancypantkę, zbuntowaną zarówno przeciw ówczesnym warunkom społeczno-politycznym, jak i własnemu losowi. Ostatnią niepokorną postacią kobietą w tej części zaprezentowała Anna Śmiechowicz (UŁ). Ukazała sylwetkę i wyczyny kolarskie Karoliny Kocięckiej (przełom XIX i XX w.) – kobiety, która pomimo wyklęcia przez rodzinę i „śmiechu ulicy” jako jedna z pierwszych startowała w wyścigach kolarskich (również z mężczyznami) i biła sportowe rekordy.

Muzeum Narodowe w Warszawie reprezentowała Bożena Pysiewicz z tematem *Bunt i sprzeciw. Artyści, którzy zniszczyli swe dzieła*. Podczas wystąpienia omówiła 3 akty destrukcji dzieł w sztuce polskiej. Mowa była o Władysławie Podkowińskim, Antonim Kurzawie i Aleksandrze Gierymskim, którzy niszczyli swe prace z różnych powodów. Autorka skonfrontowała dzieła i recenzje prasowe z wypowiedziami twórców, co stanowiło okazję do przyjrzenia się sytuacji artystów, którzy często nie potrafili odnaleźć się w mieszczańskich realiach. Dziewiętnaste stulecie kończyło wystąpienie Marty Wołyńskiej (UG) pt. *Leopold von Winter – gdański wizjoner*. Nadburmistrz von Winter to postać, która wywarła duży wpływ na historię Gdańska – na przemiany o charakterze gospodarczym i spo-

łecznym. W trakcie prawie 3 dekad zarządzania Gdańskiem walczył on o likwidację uniemożliwiającego jego rozwój gorsetu nowożytnych fortyfikacji i wspierał inicjatywy mające na celu unowocześnienie miasta (budowę wodociągów, oczyszczalni ścieków, gazociągów czy linii tramwajowych oraz brukowania ulic).

Dwudziesty wiek był najliczniej reprezentowany przez prelegentów. Barbara Łochowska (UW) przybliżyła postać Tadeusza Boya-Żeleńskiego, który już za życia stał się ikoną niepokorności. Z zawodu tłumacz, pisarz, krytyk literacki i teatralny, z wykształcenia lekarz, podjął się w latach trzydziestych XX w. propagowania idei świadomego macierzyństwa w Polsce. Jego działania spotkały się z ostrą krytyką wielu grup, m.in. Kościoła. Pomimo to Boy-Żeleński pozostał wierny swoim przekonaniom. Następnym prelegentem był Dominik Flisiak z referatem *Żydowska Partia Ludowa – niepokorny/nieznany element życia politycznego w II Rzeczypospolitej Polskiej*, w którym skoncentrował się na przedstawieniu ideologicznych założeń Żydowskiej Partii Ludowej oraz sylwetki jej założyciela Noacha Pryłuckiego.

Następnie głos zabrała Żaneta Borowiak (UŁ), która omówiła działalność organizacji konspiracyjnych związanych z pracami wywiadu wojskowego na terenie Polski w latach 1939–1945. Szczególne miejsce dotyczące tej płaszczyzny rozważań stanowiły formy jawnego i niejawnego oporu wobec terroru III Rzeszy, które miały odzwierciedlenie w pracy Oddziału II SZP-ZWZ-AK. Prelegentka przedstawiła najbardziej brawurowe, jednocześnie niezauważalne akcje polskiego wywiadu wojskowego, które przyczyniły się do osłabienia potencjału militarnego przeciwnika. Gustaw Tyluś (UAM), jako kolejny referent, przybliżył postać Stanisława Skalskiego – zasłużonego lotnika, weterana walk w kampanii wrześniowej oraz walk frontu zachodniego. Wystąpienie Lidii Sztuki (KUL) dotyczyło niewątpliwie niepokornej postaci, jaką jest Józef Kuraś „Ogień”. Analizując życiorys Kurasia, prelegentka próbowała odpowiedzieć na pytanie kim ostatecznie był – bohaterem czy straceńcem?

Kwestię walk polskiego podziemia niepodległościowego podjęły w wystąpieniach także kolejne dwie referentki. Judyta Rebizant (UR) w referacie zatytułowanym *Polskie podziemie niepodległościowe kontra ukraińskie podziemie zbrojne na terenie powiatu lubaczowskiego (1944–1945)* poruszyła temat konfliktu polsko-ukraińskiego, jaki wybuchł wiosną 1944 r. Działający na tym obszarze ukraiński oddział pod dowództwem Iwana Szpontaka metodą pacyfikacji starał się usunąć Polaków ze spornych terenów. Działaniom Ukraińskiej Powstańczej Armii przeciwstawiali się żołnierze polskiego podziemia, skoncentrowani w oddziałach Armii Krajowej. Następnie Dorota Choińska (UWr) w wystąpieniu *Czy warto*

pamiętać o zbrodniach podziemia? Pamięć bohaterów i pamięć ofiar polskiego powojennego podziemia zbrojnego na przykładzie Białostoczczyzny podjęła temat konfliktu pamięci zbiorowych na obszarach „pogranicza”, do których zaliczyła teren Białostoczczyzny. Ostatnim zagadnieniem obejmującym okres II wojny światowej było wystąpienie ks. Waltera Rachwalika (UO), w którym przedstawił on wydarzenia z 24 sierpnia 1942 r., kiedy to w hitlerowskim więzieniu w Dreźnie za udział w organizacjach konspiracyjnych zamordowano 5 młodych Polaków. W 1999 r. Jan Paweł II „Niepokorną Piątkę Poznańską” zaliczył do grona 108 błogosławionych męczenników polskich.

Wystąpienia dotyczące historii po 1945 r. rozpoczęła Katarzyna Skała (UG) referatem dotyczącym Josipa Broza-Tity w nawiązaniu do mijającej w 2018 r. siedemdziesiątej rocznicy zerwania stosunków Jugosławii z państwami bloku komunistycznego. Stanowiło to dobrą okazję, by przypomnieć postać i działalność niepokornego tamtych czasów, który postanowił zaryzykować i zbudować system komunistyczny na własnych zasadach. Kolejny referat pt. *Inakomyslnaszczije. Dysydenci w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich* autorstwa Aliny Zawady (UW) podejmował kwestię narodzin ruchu dysydenckiego w okresie odwilży czasów Chruszczowa. Zapoczątkowała go młoda inteligencja, stawiająca sobie za cel przeciwdziałanie powrotowi kultu jednostki, respektowanie demokratycznych norm prawnych oraz poszanowanie swobody twórczej, co określano nawrotem do „norm leninowskich”.

Następnie Piotr Pasisz (UJK) wygłosił referat pt. *Wizja dziejów Polski w twórczości Celiny Bobińskiej na łamach „Nowych Dróg” – wybrane przykłady*, w którym dokonał próby analizy dorobku Bobińskiej (badaczki dziejów nowożytnych i działaczki komunistycznej) na łamach „Nowych Dróg” – jednego z czołowych czasopism lewicowej inteligencji. W kolejnej części tego panelu tematykę niezłomnej postawy biskupów diecezji częstochowskiej wobec polityki władz PRL w kwestii budownictwa sakralnego podjęła Ewelina Bekus (UJD). Władza ludowa budownictwo sakralne starała się ograniczać na wszelkie możliwe sposoby. Autorka wykazała, iż opór duchownych i wiernych wzrastał wprost proporcjonalnie do działań urzędników i funkcjonariuszy. Skupiła się głównie na działaniach podejmowanych przez bpa Stefana Barełę oraz bpa pomocniczego Franciszka Musiela, którzy dzięki swej nieprzejdanej postawie rozpoczęli proces odbudowy diecezji.

Działania władz państwowych wobec duchownych przedstawił również Łukasz Majewski (UJD). W wystąpieniu *Komunistyczna bezpieka wobec niezłomnego bpa Edwarda Frankowskiego* ukazał zasłużoną postać biskupa sandomierskiego

i kapelana NSZZ „Solidarność” oraz jego zmagania z działaniami wymierzonymi przeciwko niemu przez Służbę Bezpieczeństwa w kontekście prowadzonej przez niego działalności.

Postawę niepokorności wśród osób duchownych podejmowały również ostatnie 2 referaty. Kacper Awzan (UAM) przedstawił sylwetkę ks. Leona Musielaka, kaznodziei i wychowawcy młodzieży. Ten więzień obozu w Kozielsku szczęśliwie nie podzielił losu zamordowanych w Katyniu. Był więźniem politycznym w PRL za przekazywanie prawdy o zbrodniach sowieckich i upominanie się o pamięć należną poległym w Katyniu oficerom.

Ostatnie wystąpienie, Katarzyny Kumor, zatytułowane *Ksiądz Kazimierz Nachtman – niepokorny społecznik*, przybliżyło sylwetkę duchownego przynależącego do ruchu „księży patriotów”, w którym brał aktywny udział. W konsekwencji przez władze określany był jako „pozytywnie ustosunkowany do obecnej rzeczywistości”. Nie przeszkodziło mu to jednak w prowadzeniu ożywionej działalności społecznej i kulturalnej dla dobra i na rzecz parafian, która przejawiała się m.in. stałym prowadzeniem remontów zabytkowych kościołów, akcją zadrzewiania powiatu jędrzejowskiego (gdzie w ciągu 6 lat posadzono 50 tys. drzew i krzewów w czynie społecznym) oraz budowy szkoły we wsi Mnichów, a także nowego kościoła w Kostomłotach. Niepokorność ks. Nachtmana przejawiała się dwojako – poprzez przynależność do ruchu „księży patriotów” wbrew zaleceniom Kurii oraz poprzez niezwykle aktywną działalność społeczną, na którą władze wojewódzkie nie zawsze patrzyły przychylnym okiem.

Opiekę merytoryczną konferencji zapewnili dr hab. prof. UJK Beata Wojciechowska, dr hab. prof. UJK Lucyna Kostuch, dr hab. prof. UJK Jerzy Gapys oraz prof. zw. dr hab. Wiesław Caban, którzy czuwali nad przebiegiem ożywionych dyskusji, odbywających się po każdym z paneli.

Obrady podsumował prof. Jerzy Gapys, który podziękował wszystkim referentom oraz słuchaczom i organizatorom. Podkreślił duże zainteresowanie środowisk akademickich tematyką niepokorności, której przejawy są niezwykle interesującym tematem badawczym i zaprosił do uczestnictwa w kolejnej edycji.

Katarzyna Kumor (KIELCE)

ORCID 0000-0003-2405-9640

Wojciech Zarosa (KIELCE)

ORCID 0000-0002-7590-3496